

Η διαμεσολαβημένη με ΗΥ επικοινωνία στα πλαίσια της Α/θμιας εκπαίδευσης: Στάσεις και αντιλήψεις μαθητών Στ τάξης σχετικά με την συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας

Ηλίας Καρασαββίδης
Π.Δ. 407/80
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Σχολή Επιστημών της Αγωγής
Πανεπιστήμιο Κρήτης
Ρέθυμνο
ikaras@edc.uoc.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία εστιάζεται στην εξέταση των στάσεων και των αντιλήψεων μαθητών Στ τάξης σχετικά με τη συνεργατική παραγωγή μιας ηλεκτρονικής εφημερίδας. Στο πρώτο μέρος της εργασίας γίνεται αναφορά στη συνεργατική μάθηση με την υποστήριξη ΗΥ και εντοπίζεται ένα ερευνητικό κενό στη βιβλιογραφία σχετικά με την εξέταση των στάσεων και αντιλήψεων των μαθητών έναντι της συμμετοχής τους σε συνεργατικές δραστηριότητες με την τεχνολογία. Στη συνέχεια περιγράφεται η συνεργατική δραστηριότητα στην οποία συμμετείχαν 89 μαθητές από δύο δημοτικά σχολεία της πόλης του Ρεθύμνου. Η κάθε ομάδα από το ένα σχολείο συνεργάστηκε με μια ομάδα από το άλλο σχολείο προκειμένου να παράγουν από κοινού άρθρα για μια ηλεκτρονική εφημερίδα. Τα αποτελέσματα από την ανάλυση και κατηγοριοποίηση των αντιλήψεων των μαθητών, που καταγράφηκαν μέσω σχετικού ερωτηματολογίου, έδειξαν ότι οι μαθητές έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη δραστηριότητα παρότι την βρήκαν στην πλειοψηφία τους δύσκολη ενώ την ερμήνευσαν με πολλούς διαφορετικούς τρόπους.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: *συνεργατική μάθηση με υποστήριξη ΗΥ, διαμεσολαβημένη με ΗΥ επικοινωνία, forum συζήτησης, ηλεκτρονική εφημερίδα, αντιλήψεις μαθητών*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εμφάνιση του παραδείγματος της συνεργατικής μάθησης με υποστήριξη ΗΥ (Computer-Supported Collaborative Learning-CSCL) προσδιορίζεται χρονικά στις αρχές περίπου της 10ετίας του 1990 (Koschmann, 1996). Η προέλευση της οφείλεται σε μεγάλο μέρος στην έρευνα που έγινε στον τομέα της συνεργατικής εργασίας υποστηριζόμενης από ΗΥ (Computer-Supported Collaborative Work-CSCW) (Lipponen, 2002). Ο Koschmann (2002) πρότεινε ως ένα ορισμό του CSCL τον εξής: «ο τομέας εκείνος που ασχολείται με το νόημα και τις πρακτικές νοηματοδότησης στο πλαίσιο της συνεργατικής δραστηριότητας και των τρόπων που αυτές οι πρακτικές διαμεσολαβούνται από κατάλληλα σχεδιασμένα εργαλεία» (σ. 20).

Βασική παρεχόμενη υπηρεσία όλων των προγραμμάτων CSCL είναι η επικοινωνία, στην ασύγχρονη της κυρίως μορφή. Η διαμεσολαβημένη με ΗΥ επικοινωνία (Computer Mediated Communication – CMC) αποτελεί μια βασική διάσταση της συνεργατικής μάθησης με υποστήριξη ΗΥ. Στην περίπτωση των ερευνών της συνεργατικής μάθησης με υποστήριξη ΗΥ,

μπορούμε να διακρίνουμε από μεθοδολογική άποψη δύο κυρίως αντικείμενα μελέτης και σημεία εστίασης των ερευνών. Σε πρώτο στάδιο, δίνεται έμφαση στα δεδομένα που αφορούν τη διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης, καθώς ο σκοπός ήταν πρωτίστως η εμπειρική τεκμηρίωση της αξίας τέτοιων περιβαλλόντων καθώς και η σύγκριση τους με παραδοσιακού τύπου συνεργατικές πρακτικές άνευ τεχνολογίας όπως π.χ. πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία. Από τη σκοπιά αυτή οι έρευνες εστιάζονται σε δεδομένα που αφορούν την αλληλεπίδραση μεταξύ των μαθητών η οποία αναλύεται με βάση τις γραπτές παραγωγές των μαθητών (γραπτά μηνύματα ή κείμενα) και συνοδεύεται από κωδικοποίηση και συνακόλουθη ποσοτική ανάλυση. Παρά τα όσα θετικά κόμισε μια τέτοια προσέγγιση στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, έχει επισημανθεί αρνητικά το γεγονός της ανάλυσης κυρίως των γραπτών μηνυμάτων/κειμένων των μαθητών και όχι της ίδιας της επικοινωνίας τους (π.χ. Stahl, 2002). Σε ένα δεύτερο στάδιο, δίνεται έμφαση κυρίως στην κοινωνική αλληλεπίδραση, καθώς μια βασική επιδίωξη είναι ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη περιβαλλόντων συνεργατικής μάθησης με την υποστήριξη ΗΥ τα οποία θα είναι κατάλληλα από κοινωνική άποψη. Από τη σκοπιά αυτή, με τη χρήση μεθόδων όπως η ανάλυση κοινωνικών δικτύων (social network analysis) διερευνάται η κοινωνική διάσταση των συμμετεχόντων στα περιβάλλοντα αυτά, εξετάζοντας π.χ. τον κοινωνικό χώρο (social space), την κοινωνική παρουσία (social presence) και τη συνοχή (cohesion) (π.χ. Kirschner, Kreijns & Jochems, 2003).

Πέραν των δύο παραπάνω ερευνητικών τάσεων, η καταγραφή και η εξέταση παραγόντων όπως η δυσκολία χρήσης της τεχνολογίας για συνεργατικούς και επικοινωνιακούς σκοπούς, η ικανοποίηση από τη συνεργατική μάθηση με υποστήριξη ΗΥ, οι στάσεις προς την τεχνολογία και την όλη δραστηριότητα είναι αρκετά διαδεδομένα ειδικά σε επίπεδο Γ/θμιας εκπαίδευσης (π.χ. Wu & Lee, 1999; Hammond, 2000; Oliver & Omar, 2001). Παρότι οι στάσεις και οι απόψεις των μαθητών αναφορικά με ποικίλα θέματα που αφορούν τη συνεργατική μάθηση μέσω ΗΥ και τη διαμεσολαβημένη με ΗΥ επικοινωνία δεν απουσιάζουν από τη βιβλιογραφία (π.χ. Guzdial & Caroll, 2002; Kafai, 2002), αυτό που συναντάται σε μικρό βαθμό είναι τόσο η αξιολόγηση από τους μαθητές όσο και οι αντιλήψεις-αναπαραστάσεις τους σε σχέση με τη συμμετοχή τους σε τέτοιου είδους συνεργατικές δραστηριότητες με την τεχνολογία. Ο Kafai (2002) επισημαίνει χαρακτηριστικά ότι δεν έχει δοθεί η ανάλογη έμφαση στο πως βλέπουν οι ίδιοι οι μαθητές την συνεργασία τους.

Η παρούσα εργασία εξετάζει τις αντιλήψεις των μαθητών και ειδικότερα των αναπαραστάσεων που διαμορφώνουν από τη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες συνεργατικής μάθησης με υποστήριξη ΗΥ και διαμεσολαβημένης με ΗΥ επικοινωνίας. Οι αντιλήψεις και οι στάσεις των μαθητών είναι ιδιαίτερα σημαντικές στα πλαίσια της Α/θμιας εκπαίδευσης. Ειδικότερα, η συνεργατική μάθηση μέσω ΗΥ προσδίδει αυθεντικότητα στην εκτελούμενη δραστηριότητα, καθιστά την επικοινωνία διαλογική και ουσιαστική, συνεπάγεται άλλο επίπεδο ρεαλιστικότητας και νοήματος για την εκτελούμενη δραστηριότητα, επιφέρει μεγαλύτερη παρώθηση και ενδιαφέρον για συμμετοχή. Οι αντιλήψεις που διαμορφώνουν οι μαθητές μέσα από τέτοιες δραστηριότητες μπορούν να συνεισφέρουν σημαντικά τόσο στην επιλογή κατάλληλων δραστηριοτήτων όσο και στην τροποποίηση-βελτίωση τους. Είναι γνωστό ότι η φύση της εκτελούμενης δραστηριότητας είναι ένας από τους παράγοντες που καθορίζουν την ποιότητα της επικοινωνίας μεταξύ των μαθητών στα πλαίσια της διαμεσολαβημένης με ΗΥ επικοινωνίας (Tolmie & Boyle, 2000). Η παρούσα εργασία εστιάζεται στο πως βλέπουν οι μαθητές τη συνεργατική μάθηση με υποστήριξη ΗΥ και τη διαμεσολαβημένη με ΗΥ επικοινωνία. Ειδικότερα, εξετάζεται το πως αντιλαμβάνονται οι μαθητές μια δραστηριότητα που αφορά τη συνεργατική παραγωγή μιας ηλεκτρονικής εφημερίδας.

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ

Η δραστηριότητα έλαβε χώρα στα πλαίσια της διδασκαλίας του μαθήματος της Πληροφορικής από τον ερευνητή κατά το σχολικό έτος 2002-03 και αφορούσε τη συνεργατική κατασκευή μιας ηλεκτρονικής εφημερίδας από μαθητές τεσσάρων τμημάτων Στ' τάξης από δύο δημοτικά σχολεία της πόλης του Ρεθύμνου (2^ο & 5^ο αντίστοιχα).

Όλοι οι μαθητές που συμμετείχαν στην δραστηριότητα είχαν συμμετάσχει κατά το προηγούμενο σχολικό έτος 2001-02 στην παραγωγή μιας ηλεκτρονικής εφημερίδας στα πλαίσια του μαθήματος της Πληροφορικής. Η παραγωγή της ηλεκτρονικής εφημερίδας αποσκοπούσε στην προσέγγιση της Πληροφορικής ως εργαλείου στα πλαίσια ενός διαθεματικού τρόπου εργασίας. Οι μαθητές χωρίστηκαν σε ομάδες των 2 (ή 3) ατόμων και κάθε ομάδα επέλεξε 3 θεματικές ενότητες (π.χ. ανέκδοτα, ιστορίες, περιβάλλον) με τις οποίες ασχολήθηκε στη διάρκεια της χρονιάς, συγκεντρώνοντας υλικό της αρεσκείας της. Βασισμένη στο υλικό αυτό η κάθε ομάδα προχωρούσε στη σύνταξη διαφόρων σχετικών κειμένων-άρθρων. Μετά την ολοκλήρωση της δραστηριότητας, όλα τα άρθρα-κείμενα που είχαν συντάξει οι ομάδες δημοσιεύτηκαν στις ιστοσελίδες των σχολείων στο διαδίκτυο. Συνεπώς, όλοι οι μαθητές που συμμετείχαν στην έρευνα είχαν τις προαπαιτούμενες γνώσεις τόσο αναφορικά με την έννοια της σύνταξης μιας ψηφιακής εφημερίδας όσο και με τη συναφή μεθοδολογία εργασίας. Η συγκεκριμένη δραστηριότητα περιγράφεται με λεπτομέρειες αλλού (Καρασαββίδης, 2004α) οι οποίες για λόγους οικονομίας χώρου δεν αναπαράγονται εδώ. Προς αποφυγή ασαφειών, στο υπόλοιπο του παρόντος κειμένου η δραστηριότητα που περιγράφηκε παραπάνω θα αναφέρεται ως αυτόνομη παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας ή απλώς ως παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η δραστηριότητα στην οποία αναφέρεται η παρούσα έρευνα περιλάμβανε τη συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας και υλοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2002-03 στα πλαίσια της διδασκαλίας του μαθήματος της Πληροφορικής από τον ερευνητή το οποίο λάμβανε χώρα μία φορά την εβδομάδα και ήταν διάρκειας μιας διδακτικής ώρας (45'). Στα πλαίσια αυτής της δραστηριότητας, κάθε ομάδα από το ένα τμήμα του ενός σχολείου συνεργάστηκε με μια ομάδα από το άλλο τμήμα του άλλου σχολείου προκειμένου να γράψουν από κοινού άρθρα για την ηλεκτρονική εφημερίδα που θα ήταν αποτέλεσμα της συνεργασίας των δύο τμημάτων. Η δραστηριότητα περιλάμβανε την τυχαία αντιστοίχιση των τμημάτων μεταξύ των δύο σχολείων όπως επίσης και τυχαία αντιστοίχιση των ομάδων μεταξύ των τμημάτων. Σε πρώτη φάση, οι ομάδες διαπραγματεύτηκαν αρχικά τις θεματικές κατηγορίες με τις οποίες θα ασχοληθούν καθώς επίσης και τα συγκεκριμένα θέματα από τις κατηγορίες αυτές για τα οποία θα ήθελαν να συντάξουν από κοινού άρθρα-κείμενα (Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2003). Σε δεύτερη φάση, η κάθε ομάδα εργάστηκε αυτόνομα συγκεντρώνοντας υλικό και γράφοντας 1-2 εκτεταμένα άρθρα με βάση το υλικό αυτό (Μάρτιος-Απρίλιος 2003). Σε τρίτη φάση, οι ομάδες αντάλλαξαν υλικό, το μελέτησαν και προχώρησαν σε σχολιασμό του, ενώ η διαδικασία ολοκληρώθηκε με τη διαπραγμάτευση του πως θα διαμορφώσουν τα άρθρα τους για να παραδώσουν ένα ενιαίο άρθρο (Μάιος-Ιούνιος 2003). Περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με τη συλλογιστική σχεδιασμού καθώς και το θεωρητικό πλαίσιο της συγκεκριμένης δραστηριότητας παρατίθενται αλλού (Καρασαββίδης, 2004β).

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Τα πρώτα δεδομένα που συλλέχθηκαν έδειξαν ότι παρά τα υψηλά επίπεδα παρόθησης που επέδειξαν οι μαθητές στα αρχικά στάδια της επικοινωνίας ανέκυψαν πολλά προβλήματα με την κατανόηση της επικοινωνίας, την ετερογένεια των ομάδων και το περιεχόμενο της συζήτησης (Καρασαββίδης, υπό έκδοση-β). Η ανάλυση λόγου της επικοινωνίας που βρίσκεται προς το παρόν σε εξέλιξη δείχνει επίσης ότι η ποιότητα της επικοινωνίας μεταξύ των ομάδων δεν ήταν ως επί το

πλείστον η αναμενόμενη και παρά την ύπαρξη κανόνων επικοινωνίας οι ομάδες αντιμετώπισαν προβλήματα συνεννόησης. Δεδομένων των ευρημάτων αυτών, έχει ενδιαφέρον η εξέταση των στάσεων και αντιλήψεων των μαθητών έναντι της δραστηριότητας στην οποία συμμετείχαν στη διάρκεια του σχολικού έτους 2002-03. Ειδικότερα, εξετάζονται τα ακόλουθα ερωτήματα:

1. Τί θεωρούν οι μαθητές ότι διαφοροποιήθηκε στα πλαίσια της συνεργατικής έναντι της αυτόνομης παραγωγής ηλεκτρονικής εφημερίδας;
2. Ποιά εκ των δύο, αυτόνομη ή συνεργατική κατασκευή ηλεκτρονικής εφημερίδας, θεωρούν οι μαθητές ως την πιο ενδιαφέρουσα εμπειρία και γιατί;
3. Ποιά εκ των δύο, αυτόνομη ή συνεργατική κατασκευή ηλεκτρονικής εφημερίδας, θεωρούν οι μαθητές ως την πιο δύσκολη εμπειρία και γιατί;

ΜΕΘΟΔΟΣ-ΑΝΑΛΥΣΗ

89 μαθητές (43 αγόρια, 46 κορίτσια) από δύο τμήματα Στ τάξης από δύο δημοτικά σχολεία της πόλης του Ρεθύμνου (2^ο Δημοτικό & 5^ο Δημοτικό αντίστοιχα) συμμετείχαν στην έρευνα. Η κατανομή των μαθητών ανά σχολείο και τμήμα δίνεται στον πίνακα 1.

	2 ^ο Δημοτικό	5 ^ο Δημοτικό
Στ1	22	23
Στ2	22	22

Πίνακας 1: Κατανομή των μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα ανά σχολείο και τάξη (N=89)

Λόγω οικονομίας χώρου, δεν επαναλαμβάνονται εδώ οι λεπτομέρειες που αφορούν τη γενικότερη συλλογιστική σχεδιασμού της δραστηριότητας καθώς και τα μέσα-υλικά που χρησιμοποιήθηκαν (βλ. σχετικά Καρασαββίδης, υπό έκδοση-α; υπό έκδοση-β). Για την καταγραφή των απόψεων των μαθητών χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο το οποίο σχεδιάστηκε ειδικά για τους σκοπούς της εν λόγω έρευνας. Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε συνολικά 27 ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου. Οι μισές ερωτήσεις αφορούσαν ειδικά διάφορες όψεις της συνεργατικής παραγωγής ηλεκτρονικής εφημερίδας ενώ οι υπόλοιπες αφορούσαν ζητήματα που σχετίζονται γενικότερα με τη διδασκαλία του μαθήματος της Πληροφορικής. Το ερωτηματολόγιο επιδόθηκε ηλεκτρονικά στους μαθητές μετά την περάτωση της δραστηριότητας τον Ιούνιο του 2003. Ακολουθήθηκε η προσέγγιση της ανάλυσης περιεχομένου όπου και οι απαντήσεις των μαθητών στις ερωτήσεις ανοικτού τύπου κατηγοριοποιήθηκαν-ομαδοποιήθηκαν από τον ερευνητή σε θεματικές ενότητες ανάλογα με το περιεχόμενό τους. Επισημαίνεται ότι επιδίωξη μας ήταν να αναδειχτούν οι διαφορετικές οπτικές και ερμηνείες της δραστηριότητας από τους μαθητές.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Ερώτημα 1

Οι απαντήσεις των μαθητών στο ερώτημα «Πέρσι φτιάξατε μια ηλεκτρονική εφημερίδα δουλεύοντας σε ομάδες. Φέτος συνεργαστήκατε ως ομάδα με μια άλλη ομάδα από ένα άλλο σχολείο. Τι πιστεύετε ότι ήταν διαφορετικό φέτος σε σχέση με πέρσι;» παρατίθενται στον πίνακα 2.

Κατηγορία	N	%
Συνεργασία με άλλους	32	42.7
Χρήση Internet	9	12.0
Συνεννόηση με άλλους	8	10.7
Τίποτα	5	6.7

Επικοινωνία με άλλους	4	5.3
Ενδιαφέρον	4	5.3
Συντονισμός εργασίας	3	4.0
Γνωριμία με άλλα παιδιά	3	4.0
Κατανόηση δραστηριότητας	2	2.7
Διάφορα	5	6.7

Πίνακας 2: οι απαντήσεις των μαθητών στην ερώτηση σχετικά με το τι ήταν διαφορετικό στη συνεργατική κατασκευή της ηλεκτρονικής εφημερίδας (N=75)

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 2, το 65% των μαθητών προσδιόρισε τρεις παράγοντες: συνεργασία με άλλους μαθητές, χρήση διαδικτύου και συνεννόηση ενώ τα υπόλοιπα ποσοστά (35%) μοιράζονται σε απαντήσεις σε άλλες κατηγορίες.

Αρκετοί μαθητές (42%) εντόπισαν ως κύρια διαφοροποίηση τη συνεργασία με άλλους μαθητές: «φέτος βρίσκω το μάθημα πολύ ενδιαφέρον γιατί είχαμε την ευκαιρία να συνεργαστούμε με ένα άλλο σχολείο» «πέρυσι δουλεύαμε μόνοι μας ενώ φέτος δουλεύαμε με άλλα παιδιά από το 2^ο δημοτικό»

Αρκετοί μαθητές (12%) εστίασαν την προσοχή τους στη χρήση του διαδικτύου ως το κύριο διαφοροποιητικό στοιχείο:

«όλα ήταν διαφορετικά σε σχέση με πέρυσι γιατί φέτος συνεννοούμασταν μέσω internet»
«πέρυσι δεν επικοινωνούσαμε με παιδιά από άλλο σχολείο με computer»

Αρκετοί επίσης μαθητές (10%) εστίαστηκαν στις απαντήσεις τους σε ζητήματα συνεννόησης, επικοινωνίας και συμφωνίας από τις εμπειρίες τους με τη δραστηριότητα της συνεργατικής παραγωγής ηλεκτρονικής εφημερίδας.

«ήταν διαφορετικός ο τρόπος δουλειάς γιατί έπρεπε να συμφωνήσουμε με την άλλη ομάδα»
«τα πράγματα ήταν πιο δύσκολα γιατί έπρεπε να γράφουμε το ίδιο θέμα και υπήρχε περίπτωση να μην συμφωνούμε σε κάτι»

Ενδιαφέρουσες είναι και οι υπόλοιπες απαντήσεις που αφορούν την επικοινωνία, το ενδιαφέρον αλλά κυρίως το συντονισμό της εργασίας:

«φέτος επικοινωνήσαμε με ένα άλλο σχολείο» (επικοινωνία)
«φέτος είχαμε γράψει περισσότερα και ενδιαφέροντα πράγματα από πέρυσι» (ενδιαφέρον)
«ότι έπρεπε να ενώσουμε τα κείμενά μας» (συντονισμός εργασίας)

Ερώτημα 2

Στο ερώτημα «Ποια εμπειρία από τις δύο θεωρείτε πιο ενδιαφέρουσα και γιατί;» οι μαθητές στη μεγάλη τους πλειοψηφία (81.82%) προτίμησαν ως περισσότερο ενδιαφέρουσα τη συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας ενώ ένα ποσοστό 18.18% την αυτόνομη παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας. Χρηρίζουν προσοχής οι λόγοι για τους οποίους οι μαθητές ανέφεραν ότι βρήκαν τη συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας λιγότερο ενδιαφέρουσα οι οποίοι παρουσιάζονται στον πίνακα 3.

Κατηγορία	N	%
-----------	---	---

Καλύτερη συνεννόηση	4	28.57
Καλύτερα μόνοι μας	3	21.43
Καλύτερη δουλειά	2	14.29
Καλύτερη επικοινωνία πρόσωπο με πρόσωπο	2	14.29
Διάφορα	3	21.43

Πίνακας 3: Λόγοι για τους οποίους οι μαθητές θεώρησαν περισσότερο ενδιαφέρουσα την αυτόνομη παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας (N=14)

Είναι χαρακτηριστικές οι απαντήσεις που αφορούν την καλύτερη συνεννόηση που υπήρχε όταν τα μέλη της ομάδας έπρεπε απλώς να συνεργάζονται μεταξύ τους (παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας) σε σχέση με την περίπτωση που μια ομάδα από το ένα σχολείο έπρεπε να συνεργάζεται με μια άλλη ομάδα από ένα άλλο σχολείο (συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας):

«μπορούσαμε να διαλέξουμε όποιο θέμα θέλουμε χωρίς να χρειάζεται να ρωτήσουμε κανέναν»
 «μπορούσαμε να συνεννοούμαστε πιο εύκολα»

Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και οι υπόλοιπες κρίσεις των μαθητών αναφορικά με το ότι εργάστηκαν μόνοι τους χωρίς εξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις από άλλους, ότι έκαναν καλύτερη δουλειά σε σχέση με την δουλειά που έκαναν με τη συνεργαζόμενη ομάδα και ότι προτιμούσαν την πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία:

«γράφαμε μόνοι μας» (καλύτερα μόνοι μας)
 «πέρυσι κάναμε καλύτερη δουλειά από φέτος» (καλύτερη δουλειά)
 «μιλούσαμε πρόσωπο με πρόσωπο» (καλύτερη επικοινωνία)

Οι λόγοι για τους οποίους οι μαθητές είδαν τη συνεργατική σε σχέση με την αυτόνομη παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας ως πιο ενδιαφέρουσα παρατίθενται στον πίνακα 4.

Κατηγορία	N	%
Συνεργασία	19	30.16
Ενδιαφέρον-καινοτομία	11	17.46
Επικοινωνία μέσω ΗΥ	9	14.29
Γνωριμίες	8	12.70
Ανταλλαγή ιδεών	6	9.52
Εκμάθηση προγραμμάτων	4	6.35
Επικοινωνία	2	3.17
Διάφορα	4	6.35

Πίνακας 4: Λόγοι για τους οποίους οι μαθητές θεώρησαν τη συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας ως την περισσότερο ενδιαφέρουσα εμπειρία (N=63)

Το μεγαλύτερο ποσοστό (30%) μεταξύ των μαθητών που είδε ως πιο ενδιαφέρουσα τη συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας θεώρησε ότι η συνεργατική δραστηριότητα ήταν ο κύριος λόγος διαφοροποίησης:

«φέτος συνεργαζόμαστε με άλλο σχολείο και είναι πολύ ενδιαφέρον»
«μάθαμε να συνεργαζόμαστε με ένα άλλο σχολείο»

Ένα μεγάλο ποσοστό μαθητών (17%) βρήκε τη συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας περισσότερο ενδιαφέρουσα επειδή εξέλαβε την όλη δραστηριότητα ως κάτι το νέο και διαφορετικό:

«ήταν κάτι πρωτόγνωρο για μας και το υποδεχτήκαμε με πολλή αγάπη»
«περιμέναμε με αγωνία το επόμενο μήνυμα»

Εντυπωσιακό είναι επίσης το γεγονός ότι κάποιοι μαθητές (14%) θεώρησαν ελκυστικό το γεγονός της επικοινωνίας αυτής καθαυτής μέσω ΗΥ στα πλαίσια συνεργατικής παραγωγής ηλεκτρονικής εφημερίδας:

«συνεργαστήκαμε μέσω internet»
«επικοινωνούσαμε με τους υπολογιστές»

Κάποιοι άλλοι μαθητές (12%) θεώρησαν ως πιο ενδιαφέρουσα τη δραστηριότητα συνεργατικής παραγωγής ηλεκτρονικής εφημερίδας επειδή είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν άλλους μαθητές:

«φέτος γνωρίσαμε άλλα παιδιά»
«γνωρίσαμε άλλα παιδιά και είδαμε πως γράφουν άλλα παιδιά»

Ένα μικρό ποσοστό μαθητών (9%) βρήκε περισσότερο ενδιαφέρουσα τη δραστηριότητα συνεργατικής παραγωγής ηλεκτρονικής εφημερίδας επειδή αντάλλαξε ιδέες και απόψεις με τους συνεργάτες τους από την άλλη ομάδα:

«φέτος μπορούσαμε να ανταλλάζουμε απόψεις και να συνεργαστούμε»
«τα άρθρα που γράφαμε τα έβλεπαν και τα άλλα παιδιά και ήθελα πολύ να ακούσω τη γνώμη τους για να δω αν είναι ωραία αυτά που γράφω»

Ερώτημα 3

Στο ερώτημα «Ποια εμπειρία από τις δύο ήταν η πιο δύσκολη και γιατί;» το 82,89% των μαθητών ανέφερε ως δυσκολότερη τη συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας ενώ το 17,11% ανέφερε ως δυσκολότερη την αυτόνομη παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας. Παρότι, όπως αναμένονταν, η μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών θεωρεί ως δυσκολότερη τη συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας εντούτοις το ποσοστό των μαθητών που θεώρησαν δυσκολότερη την απλή παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας είναι σχετικά υψηλό. Παρά τα όποια προβλήματα επικοινωνίας, συντονισμού και συνεννόησης, φαίνεται ότι 1 στους 6 μαθητές θεώρησαν ως περισσότερο προβληματική την αυτόνομη παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας. Κατά συνέπεια, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι επεξηγήσεις που έδωσαν οι μαθητές σχετικά με το γιατί θεωρούν περισσότερο εύκολη ή δύσκολη τη δραστηριότητα οι οποίες παρατίθενται στον πίνακα 5.

Κατηγορία	N	%
Αυτόνομη εργασία	6	46,15
Λιγότερο ενδιαφέρον	2	15,38
Εξοικείωση με ΗΥ	2	15,38
Διάφορα	3	23,08

Πίνακας 5: Λόγοι που έδωσαν οι μαθητές σχετικά με το γιατί θεωρούν την αυτόνομη παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας ως δυσκολότερη (N=13)

Η βασική αιτιολόγηση που δίνουν οι μισοί περίπου μαθητές που θεώρησαν την αυτόνομη παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας ως δυσκολότερη είναι ότι εργάστηκαν μόνοι τους σε αντίθεση με τη συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας όπου είχαν τη βοήθεια και της συνεργαζόμενης ομάδας:

«ήμασταν μόνοι μας και συγκεντρώναμε μόνοι μας το υλικό»
«όλα έπρεπε να τα κάνουμε μόνοι μας»

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει επίσης το γεγονός ότι το 15% των μαθητών που απάντησαν όχι ανέφεραν ότι η αυτόνομη παραγωγή εφημερίδας είχε συγκριτικά λιγότερο ενδιαφέρον:

«ήταν βαρετή»
«ήταν πιο κουραστική»

Τέλος, το 15% των μαθητών ανέφερε ότι η αυτόνομη παραγωγή εφημερίδας ήταν δυσκολότερη επειδή η εξοικείωση τους με τους ΗΥ ήταν περιορισμένη:

«πέρσι δεν ξέρανε καλά από υπολογιστές»
«πρώτη φορά ασχολιόμουν με τους υπολογιστές»

Οι επεξηγήσεις που έδωσαν οι μαθητές που θεώρησαν την συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας ως δυσκολότερη παρουσιάζονται στον πίνακα 6.

Κατηγορία	N	%
Δυσκολία επικοινωνίας (συντονισμός)	13	20,63
Δυσκολία συνεργασίας	12	19,05
Δυσκολία επικοινωνίας (τεχνική)	10	15,87
Ένωση κειμένων	6	9,52
Περισσότερη δουλειά	6	9,52
Δυσκολία επικοινωνίας (περιεχόμενο)	5	7,94
Αδυναμία προσωπικής επαφής-γνωριμίας	3	4,76
Διάφορα	8	12,70

Πίνακας 6: Λόγοι που έδωσαν οι μαθητές σχετικά με το γιατί θεωρούν την συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας ως δυσκολότερη (N=63)

Οι δυσκολίες στην επικοινωνία και ειδικότερα στον συντονισμό μεταξύ των συνεργαζόμενων ομάδων ήταν το πρώτο (20%) σε σημαντικότητα πρόβλημα που ανέφεραν οι μαθητές.

«έπρεπε να συμφωνήσουμε με τους άλλους πριν κάνουμε οτιδήποτε»
«ήταν λίγο δύσκολο να καταλάβουμε αυτά που μας στέλνανε»

Η δυσκολία στη συνεργασία αναγνωρίστηκε ως σημαντικό επίσης πρόβλημα από μεγάλο ποσοστό μαθητών (19%):

«επειδή είναι δύσκολο να συνεργαστείς με ένα άλλο σχολείο»
«για να βγάλουμε ένα σωστό υλικό χρειαζόταν καλή και σωστή συνεργασία»

Αρκετοί μαθητές (15%) αναφέρθηκαν στις τεχνικές δυσκολίες επικοινωνίας ως τον παράγοντα που τους ώθησε να θεωρήσουν τη συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας ως δυσκολότερη εμπειρία:

«Για μένα ήταν η φετινή εμπειρία πιο δύσκολη γιατί ήταν λίγο δύσκολο να καταλάβουμε την λειτουργία του internet»

«πρέπει να στέλναμε email, χανόμαστε εκεί πέρα»

Ορισμένοι μαθητές (9%) προσδιόρισαν τη φύση της δραστηριότητας ως το σημαντικότερο παράγοντα λόγω του οποίου θεώρησαν τη συνεργατική παραγωγή εφημερίδας ως δυσκολότερη:

«στο τέλος έπρεπε να ενώσουμε τα κείμενά μας»

«έπρεπε να γράψουμε πολύ γρήγορα τα θέματα και έπειτα να βρούμε έναν τρόπο να τα συνδέσουμε όλα μαζί»

Κάποιοι μαθητές (9%) θεώρησαν ως τον κύριο λόγο για τον οποίο η συνεργατική παραγωγή εφημερίδας ήταν δυσκολότερη το ότι εργάστηκαν περισσότερο:

«φέτος δουλέψαμε πιο πολύ»

«φέτος κάναμε πιο δύσκολα πράγματα»

Τέλος, ένα μικρό ποσοστό μαθητών (7%) αναφέρθηκε στη δυσκολία της επικοινωνίας από τη σκοπιά του περιεχομένου ως τον κυριότερο λόγο για τον οποίο θεώρησαν ότι η συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας ήταν δυσκολότερη:

«φέτος συνεργαζόμαστε με άλλο σχολείο και είναι πιο δύσκολο γιατί επιλέγουμε μαζί στο τι να γράφουμε»

«η φετινή γιατί τα άλλα παιδιά ήταν αγόρια και αυτά στο θέμα θέλανε να γράψουμε ΑΓΟΡΙΣΤΙΚΑ πράγματα»

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση τις απαντήσεις των μαθητών όπως αναλύθηκαν παραπάνω, μπορούμε να εστιάσουμε σε δύο κυρίως σημεία. Πρώτο, οι μαθητές που συμμετείχαν στη δραστηριότητα ερμήνευσαν με πολλούς διαφορετικούς τρόπους την κυριότερη διαφοροποίηση μεταξύ αυτόνομης και συνεργατικής παραγωγής ηλεκτρονικής εφημερίδας. Καταγράφηκαν ποικίλες ερμηνείες σχετικά με το ποια ήταν η ειδοποιός διαφορά μεταξύ των δύο δραστηριοτήτων. Η ποικιλία στις αντιλήψεις των μαθητών ήταν αναμενόμενη, δεδομένου ότι μια τέτοια δραστηριότητα έχει πολλές διαφορετικές πτυχές ενώ παράλληλα παρουσιάζει ενδιαφέρον και ως προς τη θεματική της. Από την άλλη πλευρά, εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι το εύρος των απαντήσεων είναι αρκετά μεγάλο καθώς επίσης και το γεγονός ότι κάποιοι μαθητές στέκονται στο γενικό πλαίσιο της δραστηριότητας, όπως π.χ. συνεργασία με μαθητές από άλλο σχολείο, ενώ άλλοι εστιάζονται σε επί μέρους στοιχεία της δραστηριότητας, όπως π.χ. η ένωση των κειμένων που έγραψαν οι ομάδες, ή σε άλλες διαδικαστικές όψεις της δραστηριότητας, π.χ. χρήση διαδικτύου για επικοινωνιακούς σκοπούς.

Δεύτερο, η δραστηριότητα που φάνηκε ενδιαφέρουσα στους περισσότερους μαθητές ήταν η συνεργατική παραγωγή ηλεκτρονικής εφημερίδας, στοιχείο αναμενόμενο καθώς η επικοινωνία προσδίδει μια ρεαλιστικότητα και αυθεντικότητα στην εκτελούμενη δραστηριότητα. Εντυπωσιακό είναι και πάλι το εύρος των απαντήσεων των μαθητών, καθώς μεταξύ των αναμενόμενων συνεργασίας και επικοινωνίας με ΗΥ, οι μαθητές διέκριναν επίσης την καινοτομία της δραστηριότητας σε σχέση με την τυπική σχολική τους πρακτική, αλλά και άλλα στοιχεία όπως π.χ. οι γνωριμίες και η ανταλλαγή απόψεων με μαθητές από άλλο σχολείο. Ιδιαίτερη μνεία όμως θα πρέπει να γίνει στο γεγονός ότι 1 περίπου στους 6 μαθητές που συμμετείχαν στην εν λόγω συνεργατική δραστηριότητα θεώρησε τη συνεργασία περισσότερο ως εμπόδιο παρά ως κίνητρο για επικοινωνία και αλληλεπίδραση. Αν και τέτοιου είδους στάσεις μαθητών/φοιτητών είναι μάλλον συνηθισμένες στη βιβλιογραφία (π.χ. Oliver & Omari, 2001; Curtis & Lawson, 2001), θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο περαιτέρω διερεύνησης και προβληματισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Curtis, D.D. & Lawson, M. J. (2001). Exploring collaborative online learning. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, vol. 5, no. 1, 21-34.
- Guzdial, M. & Carroll, K. (2002). Exploring the lack of dialogue in computer-supported collaborative learning. In G. Stahl (Ed.). *Computer support for collaborative learning: foundations for a CSCL community* (pp. 418-424). Proceedings of CSCL 2002, Boulder, Colorado, US. Hillsdale, NJ: LEA.
- Hammond, M. (2000). Communication with on-line forums: the opportunities, the constraints and the value of a communicative approach. *Computers and Education*, vol. 35, 251-262.
- Kafai, Y.B. (2002). Elementary students' perceptions of social networks: development, experience, and equity in collaborative software design activities. In G. Stahl (Ed.). *Computer support for collaborative learning: foundations for a CSCL community* (pp. 556-557). Proceedings of CSCL 2002, Boulder, Colorado, US. Hillsdale, NJ: LEA.
- Kirschner, P.A., Kreijns, K. & Jochems, W. (2003). Measuring the perceived quality of social space in distributed learning groups. In B. Wason, S. Ludvigsen & U. Hoppe (Eds.). *Designing for change in networked learning environments* (pp. 323-332). Proceedings of CSCL 2003, Bergen, Norway. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Καρασαββίδης, Η. (2004α). Ψηφιακός αλφαριθμητισμός στο Δημοτικό Σχολείο: η περίπτωση της σύνταξης μιας e-εφημερίδας από μαθητές Ε' και Στ' Δημοτικού. Στο Μ. Ιωσηφίδου & Ν. Τζιμόπουλος (επιμέλεια), *Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου των Εκπαιδευτικών για τις ΤΠΕ: «Αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στη Διδακτική Πράξη»* (σσ. 73-84), τόμος Β. Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.
- Καρασαββίδης, Η. (2004β). Η συνεργατική παραγωγή μιας ψηφιακής εφημερίδας μέσω διαδικτύου: διδακτικές και μαθησιακές παράμετροι της αλληλεπίδρασης. Στο Μ. Ιωσηφίδου & Ν. Τζιμόπουλος (επιμέλεια), *Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου των Εκπαιδευτικών για τις ΤΠΕ: «Αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στη Διδακτική Πράξη»* (σσ. 791-802), τόμος Β. Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.
- Koschmann, T. (2002). Dewey's contribution to the foundations of CSCL research. In G. Stahl (Ed.). *Computer support for collaborative learning: foundations for a CSCL community* (pp. 17-22). Proceedings of CSCL 2002, Boulder, Colorado, US. Hillsdale, NJ: LEA.
- Lipponen, L. (2002). Exploring foundations for computer-supported collaborative learning. In G. Stahl (Ed.). *Computer support for collaborative learning: foundations for a CSCL community* (pp. 72-81). Proceedings of CSCL 2002, Boulder, Colorado, US. Hillsdale, NJ: LEA.
- Oliver, R. & Omari, A. (2001). Exploring student responses to collaborating and learning in a web-based environment. *Journal of Computer Assisted Learning*, 17(1), 34-37.
- Stahl, G. (2002). Rediscovering CSCL. In T. Koschmann, R. Hall & N. Miyake, (Eds). *CSCL 2. Carrying forward the conversation* (pp. 169-181). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tolmie, A. & Boyle, J. (2000). Factors influencing the success of computer mediated communication (CMC) environments in university teaching: a review and case study. *Computers & Education*, 34, 119-140.
- Wu, C-C. & Lee, G.C. (1999). Use of BBS to facilitate a teaching practicum course. *Computers & Education*, 32, 239-247.

